

Φιλοξενούμενος της οικογένειας Νομικού, ο Robert McCabe επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Ελλάδα το 1954, λίγο πριν κλείσει τα είκοσι. Αμερικανός ευπατρίδης, φοιτητής του Princeton και γιος εκδότη Νεοϋορκέζικης εφημερίδας, έμπειρος ήδη ερασιτέχνης φωτογράφος, αφιέρωσε το καλοκαίρι εκείνο και όσα επί μια δεκαετία ακολούθησαν στη φωτογράφιση του καινούργιου αυτού κόσμου που ανακάλυπτε. «Ήταν χρόνια μαγευτικά», γράφει, «για όποιον είχε την τύχη να ταξιδέψει στην Ελλάδα. Οι ξένοι ήταν λίγοι και γίνονταν δεκτοί με μια καλοσύνη και μια θερμή φιλοξενία που άφησαν βαθιές κι αξέχαστες εντυπώσεις». Μισό αιώνα αργότερα, οι φωτογραφικές εντυπώσεις του McCabe δημοσιεύονται σε ένα πολυτελές και εξαιρετικά τυπωμένο (από Ιταλικό, φευ, τυπογραφείο) λεύκωμα με ενδεικτικό υπότιτλο «Τα χρόνια της αθωότητας».

Το λεύκωμα χωρίζεται στις κατηγορίες «Ιστορία», «Άνθρωποι», «Θάλασσες και νησιά» και «Ορθοδοξία» – κατηγοριοποίηση μάλλον αυθαίρετη, που οριοθετεί για άλλη μια φορά τον νεοελληνικό εξωτισμό που απαντάει στο τρίπτυχο Αρχαία–Αιγαίο–Άγιοι. Οι τεχνικά άψογες λήψεις του Παρθενώνα και του βράχου της Ακροπόλεως με τις οποίες ανοίγει το βιβλίο επιβεβαιώνουν την ικανότητα του νεαρού McCabe, χωρίς μολαταύτα να προσθέτουν τίποτα στην εικονογραφία του αναπόφευκτα τετριμμένου αυτού θέματος. Φθάνοντας όμως στην άποψη της πλατείας Μοναστηρακίου που ακολουθεί, ξαφνικά κοντοστεκόμαστε. Και δεν μας ξαφνιάζουν τόσο τα λαλίστατα σημάδια του χαμένου χρόνου (οι γραμμές του τραμ, η σχεδόν σκανδαλώδης έλλειψη πολυκοσμίας, το γυμνό από καταναλωτικά είδη εξωτερικό του περιπτέρου), όσο τα δύο πρόσωπα στο κέντρο της σύνθεσης, η χωριάτισσα δηλαδή με το τσεμπέρι που ακολουθεί κατά πόδας τον γιο ή τον άνδρα της: το επίκεντρο της εικόνας (το *punctum* του Barthes) βρίσκεται στην κίνηση με την οποία η γυναίκα, πανικόβλητη στο θέαμα της πυκνής κυκλοφορίας που αντιπροσωπεύουν τα δύο περαστικά αυτοκίνητα, έχει αρπάξει το πουκάμισο του άνδρα για να τον αποτρέψει από την επικίνδυνη εκείνη διάβαση.

Το ότι η λεπτομέρεια αυτή δεν απαθανατίσθηκε τυχαία αποδεικνύουν αρκετά άλλα παραδείγματα, όπως η τόσο εκφραστική χειρονομία του Μυκονιάτη παπά ανάμεσα στους συνδαιτυμόνες του γεύματος βαπτισίων, ή η αιφνίδια έκρηξη χαράς δύο νέων γυναικών στο κατάστρωμα του α/π Δέσποινα. Η πρωτοτυπία του φωτογράφου, είναι προφανές, δεν έγκειται τόσο στα ομολογουμένως καλαίσθητα τοπία του όσο στις εκπληκτικά ζωντανές εικόνες ανθρώπινου ενδιαφέροντος. Σε ορισμένες από αυτές εντυπωσιάζει η καταγραφή κάποιας ιδιαίτερας γλαφυρής έκφρασης, όπως του γέρου στο γιορτινό τραπέζι που μισοκλείνει τα μάτια με ικανοποίηση, ή της μικρής Σαντορινιάς που περιεργάζεται το μωρό στα πρόθυρα της βάπτισης. Αλλού πάλι στις φωτογραφίες ατόμων παρατηρούμε χαρακτηριστικά και φυσιογνωμίες που μεταφέρουν την αδιαμφισβήτητη αύρα της εποχής εκείνης, που είναι αμφίβολο αν σήμερα

θα βρίσκαμε όμοιά τους – για παράδειγμα, τα πρόσωπα των ανδρών που κάθονται γύρω από το μικρό μεταλλικό τραπέζι καφενείου στην Κάσο.

Για τον McCabe, το λεύκωμα αποτελεί φόρο τιμής σε μιαν Ελλάδα που έσβησε προ πολλού: «*Εκείνη η εποχή κι εκείνος ο τρόπος ζωής χάθηκαν, τα σάρωσαν τα απανωτά κύματα του τουρισμού και της ανάπτυξης...*». Δεν έχει βέβαια άδικο, αφού για το τοπίο τουλάχιστον όσο και για το περιβάλλον, τα πράγματα στην Ελλάδα άλλαξαν απελπιστικά προς το χειρότερο. Το έργο του όμως εγείρει ένα ενδιαφέρον ερώτημα. Οι φωτογραφίες του λευκώματος καλύπτουν τα χρόνια 1954–1965, περίοδο ανασυγκρότησης αλλά και πολλών και σοβαρών προβλημάτων για την Ελλάδα – μεταξύ των, οι πίκρες αναμνήσεις και τα ακόμα ζωντανά μίση του εμφυλίου, οι πολιτικοί κρατούμενοι, το Κυπριακό, η οικονομική κρίση και το κύμα απεργιών που ακολούθησαν την άρση της Αμερικανικής οικονομικής βοήθειας, το αυξανόμενο αντιβασιλικό μένος των αρχών της δεκαετίας του εξήντα και η δολοφονία του Λαμπράκη το 1963. Κανένας απόηχος των γεγονότων αυτών δεν έρχεται να διαταράξει το εν τέλει ειδυλλιακό τοπίο των φωτογραφιών του McCabe, μιας χώρας πτωχής αλλά ευτυχισμένης, οι κάτοικοί της οποίας ζουν σε αρμονία μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους. Μήπως θα έπρεπε να προσάψουμε στον φωτογράφο το αμάρτημα της εθελοτυφλίας, χαρακτηρίζοντάς τον ρομαντικό και ανυποψίαστο ξένο;

Τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά, αφού μια σύντομη αναδρομή στο έργο των γνωστότερων *Ελλήνων* φωτογράφων της ίδιας περιόδου αποκαλύπτει ένα τοπίο ελάχιστα διαφοροποιημένο από εκείνο του McCabe. Παραδόξως, η διαπίστωση αυτή ισχύει ακόμα και για τους φωτογράφους που έτυχε να ανήκουν στη στρατευμένη αριστερά, με μοναδικές ίσως εξαιρέσεις τον Κώστα Μπαλάφα και τον φωτογράφο της *Αυγής* Στέλιο Κασιμάτη. Πέραν τούτου, είναι πιστεύω άτοπο να ζητάμε από φωτογράφο το ανέφικτο ιδανικό της εξαντλητικότητας, αφού κάθε φωτογραφική απεικόνιση του κόσμου έχει προτασιακό χαρακτήρα – προτείνει δηλαδή μια ορισμένη ανάγνωση της πραγματικότητας. Όπως κάθε έκφανση, γραπτή ή εικονική, έτσι και η φωτογραφική ανάγνωση είναι εκ των ενόντων ελλιπής και επιλεκτική· κανένας ισχυρισμός και καμιά φωτογραφία δεν είναι ικανά να μεταφέρουν ολόκληρη την αλήθεια.

Οδηγούμεθα λοιπόν στο συμπέρασμα ότι οι συχνά δελεαστικές φωτογραφίες του McCabe εμπεριέχουν όχι την αλήθεια για την Ελλάδα του 1954–1965, αλλά μία ανάμεσα σε πολλές αλήθειες – για την ακρίβεια, την αλήθεια που είδε και κατέγραψε ένας νέος και ενθουσιώδης, πολιτισμικά ενημερωμένος αλλά πολιτικά αδαής φιλλέλην. Τα χρόνια της αθωότητας του υπότιτλου, είναι βέβαιο, αναφέρονται όχι στην Ελλάδα, αλλά στον ίδιο τον φωτογράφο.

© Γιάννης Σταθάτος 2005